

фольклор в Канаді: Минувле, сучасне і майбутнє дисципліни] // Migrations from Western Ukraine to Western Canada: Proceedings of the Joint Conferences. [Міграційні рухи з Західної України до Західної Канади: Матеріали спільних конференцій]. Ред. Олександр Макар та Радомира Білаш. Едмонтон: Канадський центр української культури та етнографії, Альбертський Університет, Відділ охорони історичних пам'яток, Міністерство громадського розвитку Альберти, 2002. – С. 67-73.

³ Нудьга Г. Українська дума і пісня в світі / Г. Нудьга. – Львів: Інститут народознавства НАН України, 1998. – 505 с.; Нудьга Г. Українська пісня в світі / Г. Нудьга. – К.: Музична Україна, 1989. – 534 с.

⁴ Лановик М. Б. Українська усна народна творчість / М. Б. Лановик, З. Б. Лановик [Навчальний посібник]. – К.: Знання-Прес, 2006. – 591 с.

⁵ Сич О. З “Нового краю”. Листи українських емігрантів з Канади / Олександр Сич. – Чернівці: Облполіграфвидав, 1991. – 104 с.

⁶ Савчук О. Коротка історія села Борівці / О. Савчук, О. Полянко. – Чернівці: Прут, 2001. – С. 28.

⁷ Савчук О. Вказ. праця. – С. 28.

⁸ Інтерв'ю з жителькою с. Борівці Кіцманського р-ну Чернівецької області Гунчак Оленою Дмитрівною. – Респондент – Гунчак Олена Дмитрівна; Інтерв'юер Гунчак Тетяна Іванівна.

⁹ Чернівецький обласний державний архів (ЧОДА). – Оп.1. – Спр. 29703. – Арк. 118-127.

¹⁰ Ботушанський В. М. Еміграція з Буковини (60-ті рр. XIX – поч. XX ст.) / В. М. Ботушанський, Г. В. Чайка. – Чернівці: Технодрук, 2009. – С. 321-370.

¹¹ Добржанський О. В. Національний рух українців Буковини другої половини XIX – початку XX ст. / Олександр Володимирович Добржанський. – Чернівці: Золоті литаври, 1999. – С. 498-508.

¹² Настасівський М. Українська іміграція в Сполучених Державах / Михайло Настасівський. – Нью-Йорк: Союз українських робітничих організацій, 1934. – С. 32.

¹³ Інтерв'ю з жителем с. Борівці Кіцманського р-ну Чернівецької області Гунчак Георгієм Івановичем. – Респондент – Гунчак Георгій Іванович; Інтерв'юер Гунчак Тетяна Іванівна.

¹⁴ Пропам'ятна книга Українського Народного Дому у Вінніпегу / Матеріали зібрав і написав С. Ковбель, зредагував проф. Д. Дорошенко. – Вінніпег, 1949. – С. 449.

¹⁵ Інтерв'ю з жителькою с. Борівці Кіцманського р-ну Чернівецької області Гунчак Оленою Дмитрівною. – Респондент – Гунчак Олена Дмитрівна; Інтерв'юер Гунчак Тетяна Іванівна.

¹⁶ Пісні Буковини. Пісенник / Упоряд. А. Ф. Яківчук, К. А. Смаль. – К.: Музична Україна, 1990. – С. 258-259.

¹⁷ Пропам'ятна книга Українського Народного Дому... – С. 450.

¹⁸ Лановик М. Б. Вказ. праця. – С. 219.

¹⁹ Руска Рада (Чернівці). – 1905. – 29 вересня.

²⁰ Інтерв'ю з жителькою с. Борівці Кіцманського р-ну Чернівецької області Гунчак Оленою Дмитрівною. – Респондент – Гунчак Олена Дмитрівна; Інтерв'юер Гунчак Тетяна Іванівна.

²¹ Буковина (Чернівці). – 1903. – 22 листопада.

²² Пісні Буковини. Пісенник... – С. 261-262.

²³ Інтерв'ю з жителькою с. Борівці Кіцманського р-ну Чернівецької області Гунчак Оленою Дмитрівною. – Респондент – Гунчак Олена Дмитрівна; Інтерв'юер Гунчак Тетяна Іванівна.

²⁴ Там само.

²⁵ Сич О. Вказ. праця. – С. 40.

²⁶ Руска Рада. – 1904. – 23 вер.

²⁷ Інтерв'ю з жителькою с. Борівці Кіцманського р-ну Чернівецької області Погач Оленою Іванівною. – Респондент – Погач Олена Іванівна; Інтерв'юер Гунчак Тетяна Іванівна.

²⁸ Там само.

²⁹ Сич О. Вказ. праця. – С. 55.

³⁰ Інтерв'ю з жителькою с. Борівці Кіцманського р-ну Чернівецької області Погач Оленою Іванівною. – Респондент – Погач Олена Іванівна; Інтерв'юер Гунчак Тетяна Іванівна.

³¹ Молодий буковинець (Чернівці). – 1992. – № 32.

*Галина Чайка
(Черновці)*

*Татьяна Гунчак
(Черновці)*

УКРАИНСКИЙ ЭМИГРАНТСКИЙ ФОЛЬКЛОР ПЕРВОЙ ВОЛНЫ ИЗ БУКОВИНЫ

В статье исследуется эмигрантский фольклор первой эмиграционной волны из украинских земель, в частности из Буковины, в страны Американского континента сквозь призму народной песни.

Ключевые слова: песня, эмиграция, Буковина, Канада, США.

*Galyna Chaika
(Chernivtsi)*

*Tetiana Gunchak
(Chernivtsi)*

THE UKRAINIAN EMIGRATION FOLKLORE OF THE FIRST WAVE FROM BUKOVINA

The article highlights the labor and immigration way of first wave of emigration from Bukovina to American countries through the prism of popular songs.

Keywords: song, emigration, Bukovina, Canada, the United States.

УДК 94 (477)

*Василь Мустеца
(Чернівці)*

ОПІР ОУН ПІСЛЯВОЄННИМ РАДЯНСЬКИМ ПЕРЕТВОРЕННЯМ НА БУКОВИНІ (НА ПРИКЛАДІ КІЦМАНСЬКОГО РАЙОНУ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ)

У статті на основі матеріалів радянських органів держбезпеки проаналізовано діяльність Кіцманського районного осередку ОУН, його організаційну структуру, протидію втіленню політики радянських перетворень на селі впродовж 1944-1949 рр.

Ключові слова: ОУН, провідник, надрайон, куц, станиця, повстанці, підпілля, псевдо, схрон, допит, теракт, листівки, колгоспи, голод, сільрада, бофони.

В Чернівецькій області однією із найменш досліджених сторінок українського визвольного руху ХХ ст. залишається опір політиці більшовиків та їх соціальним експериментам. Метою останніх була ліквідація національних, майнових та світоглядних відмінностей серед населення.

Основою для підготовки публікації стали матеріали обласних управлінь радянських служб, котрі організували боротьбу із повстанським рухом, а саме т. зв. Відділу боротьби із бандитизмом Народного комісаріату (згодом Міністерства) внутрішніх справ ("ОББ НКВД/МВД"), відділу 2-Н ("націоналізм") Міністерства державної безпеки УРСР¹. Важливим додатковим джерелом послужили також протоколи допитів керівників та вояків Кіцманського районного проводу ОУН².

У пропонованій статті досліджується організаційна структура та діяльність Кіцманського районного проводу ОУН впродовж 1944-1949 рр. Мета публікації – показати умови, в яких функціонувало антирадянське підпілля, заходи керівництва організації щодо формування організаційної структури, протидія реалізації комуністичним режимом своєї політики.

Ключовим моментом радянської політики на селі була своєчасна і у повному обсязі задача продовольчих держпоставок, а згодом проведення суцільної колективізації земель та майна. Усі ці заходи, які натикалися на глухий опір населення, супроводжувалися масовими репресіями, випробуваніми у 30-х роках на Східній Україні методів "перевиховання" населення, які включали організацію голодомору, масовий терор, виселення до Сибіру. Наприкінці 1946 – в середині 1947 років на Буковині організовано масовий голод, а на початку жовтня 1947 р. – найбільш масове у повоєнні роки вивезення сімей буковинців до Сибіру (операція "Захід", згідно з якою за одну ніч вивезено 616 родин, або ж 1635 осіб, по кілька родин з кожного буковинського села). Лише після цього наприкінці 1947 р. більшовицькі керівники заявили про перелом у ставленні буковинців до радянської влади, про масовий вступ населення у колгоспи, про успішне і дострокове проведення підписки на державні позики, про "надзвичайно активну" участь місцевого населення у виборах, де 99,9% голосують за кандидатів від блоку комуністів і безпартійних тощо. Зокрема, секретар Чернівецького обкому КП (б) У В. Вовк писав секретареві ЦК КП (б) У Л. Кагановичу: "Серед населення сіл, з яких проведено виселення сімей членів ОУН, спостерігається поява здорових настроїв, а також підвищення його активності в політичних і господарських заходах, які проводяться владою. Так, відмічається масовий вступ до колгоспів..."³

За таких умов чинити планомірний та організований опір більшовицькій політиці змогла лише ОУН завдяки своїй розбудованій і конспіративній мережі, що складалася із станиць, кушців, районних та надрайонних проводів та Буковинській окрузі. У Кіцманському р-ні Чернівецької обл. на час по-

вернення радянської влади у національно-визвольному русі чітких структур ОУН не існувало – вони були ліквідовані переслідуваннями та арештами румунської окупаційної влади, їх прихильники мобілізовані на службу в румунську армію та трудові табори, а згодом – на фронт у Червону армію. Проте восени 1944 р. керівництво повстанського руху приступило до зміцнення структури ОУН у Кіцманському р-ні.

Відповідно до загальної структури ОУН сільські (станичні) осередки ОУН на чолі із станичними складали окремі кущі, котрі у свою чергу, підпорядковувалися районному проводові ОУН, той – надрайонному. Сама Буковинська округа поділялася на три надрайони – Гірський, Чернівецький та Запрутський, або Заставнівський (до останнього входили Заставнівський, Садгірський та Кіцманський р-ни). Його впродовж грудня 1945 р. – квітня 1947 р. очолював "Скригун" (Северин Іван Миколайович, 1916 р.н., уродженець с. Шерівці Горішні Заставнівського р-ну), а після його загибелі до травня 1949 р. – "Кобзар" (Мензак Іван Миколайович, уродженець с. Банилів Вижицького р-ну, загинув 31.05.1949 р.). Також районний провідник підпорядковувався надрайонному керівнику СБ "Макару" та референту СБ окружного Проводу ОУН "Кривоносу". Надрайонний провід, у свою чергу, підкорявся Буковинському окружному проводу ОУН.

Окружний, районні та надрайонні проводи очолювали провідник та керівники низки референтур – організаційної, пропаганди, військової, господарчої, зв'язку, жіночої сітки, Українського Червоного Хреста, юнацтва, а також керівника відповідної Служби безпеки ОУН. Проте Кіцманський, як і низка інших районних проводів ОУН на Буковині, не були повністю укомплектовані, і районний керівник сам безпосередньо мусив опікуватися організаційними питаннями, пропагандою, господарськими проблемами та виконувати функції керівника СБ. Так само не була сформована і чітка нижня ланка організації – станичних не було, і кожен кущовий керівник створював власну мережу довірених осіб, за допомогою котрих проводив підпільну роботу. Принаймні до початку осені керівника Кіцманського районного проводу не було. Його обов'язки виконувала "Мурашка" – Ластівка Марія із с. Мамаївці Кіцманського р-ну. За одними даними, вона була підрайонною, за іншими – організаційним референтом районного проводу.

Першим відомим провідником Кіцманського районного проводу ОУН був "Тонта" – Глотович Дмитро Ілліч, 1922 р.н., уродженець с. Дички Рогатинського р-ну Станіславської (нині Івано-Франківської) обл. Про своє призначення він зазначає: "4 жовтня 1944 р. мене викликав провідник Центрального проводу "Данило"⁴, та сказав мені, що на території Північної Буковини робота проводиться дуже погано, особливо розвідувальна, і він мене тимчасово призначає районним провідником по Кіцманському району Чернівецької області, в зв'язку з тим, що Кіцманський район у нас зовсім

відкритий. В перших числах грудня 1944 року мене із сотні “Яструба” зв’язкова “Пудра” привела у село Брідок, а з Брідка одна жінка привела мене в Малий Кучурів, де була провідник Буковини “Мотря” (Артемізія Галицька)⁵. “Мотря” звела “Гонту” із “Мурашкою” та направила до району.

“Гонта” вивчив план району, шукав осіб, котрі ухилиються від мобілізації в ряди Червоної армії, збирав дані на радянських активістів, істребків, працівників НКВД та осіб, які з ними співпрацюють. До початку лютого 1945 р. “Гонта” провів розподіл району на кущі, зайнявся підбором людей. На початку 1945 р. Окружний провід посилив районний осередок та передав “Гонті” уродженця Кіцманщини “Мирона” (Домбровський Денис Васильович, 1925 р.н., уродженець с. Лужани)⁶ на посаду підрайонного.

Проте зробити більше “Гонта” не встиг. Після чергової наради керівників повстанського руху, яка проходила 4-6 лютого 1945 р. в с. Вікно Заставнівського р-ну, вони втрюх – “Гонта”, “Мурашка” та “Мирон”, повертаючись на Кіцманщину, зупинилися в с. Витилівка, проте господарі їх видали, і вранці їх оточили. “Мирон” згадує: “Вранці почувся голос: “Руки вгору!”. “Гонта” наказав відкрити вогонь, я ліг біля порогу хати і з гвинтівки відкрив вогонь. “Гонта” також стріляв у двері, а потім у вікно. Після цього мені “Гонта” наказав вистрибнути у вікно і відходити, що я і зробив. За мною також вистрибнули “Гонта” і “Мурашка”. Відбігши кілька метрів, відчув, що мене поранили і я упав, коли оглянувся, позаду побачив також пораненого “Гонту”, а “Мурашка” пробігла далі мене, але її також настигла куля”⁷. Зведення НКВС з даного приводу додає, що були захоплені оунівські листівки, 2 гвинтівки, 1 пістолет, 2 гранати та 40 патронів”⁸. В тому бою “Гонта” був важко поранений в ногу, його доставили у Кіцманський райвідділ та допитали. Прямо на допиті, через 2-3 години, він помер. Таким чином, все керівництво ОУН в Кіцманському р-ні було ліквідоване.

У березні (за іншими даними – у травні) 1945 р. районним провідником Кіцманщини призначено “Тараса” (Федірчик Олександр Васильович, 1921 р.н., уродженець с. Киселів Кіцманського р-ну), котрий почав розбудову нової мережі ОУН в районі. Районний провід «Тараса» залишався одним із найменш викритих радянськими таємними службами. Органи держбезпеки у своїх звітах за 1945 та першу половину 1946 р. з місяця в місяць називають серед його членів лише двох осіб, констатують наявність в районі трьох кущів та 20 станиць, проте “кущові і станичні по Кіцманському району виявлені не повністю”, точніше сказати зовсім не виявлені⁹. Із членів районного Проводу, відомих органам держбезпеки – “Гриць” (Скорейко Георгій Миколайович, 1910 р.н., уродженець с. Борівці), а також “Борис” (Гордей Іван Васильович, 1898 р.н., уродженець с. Борівці).

Кіцманський провід “Тараса” провів значну роботу з метою розбудови підпільної мережі,

котрою користувалися і наступні керівники районних проводів, постійно поширювалися антирадянські агітаційні матеріали, проведено кілька резонансних відплатних акцій. В березні 1946 р. “Тарас” посперечався із керівником районного СБ “Шаленим” і зопалу під час перепалки вбив його. Після того, побоюючись помсти з боку керівництва ОУН, почав переховуватися і від Проводу ОУН, і від органів радянської влади. Він писав штафетки до надрайонного “Скригуна” і просив його пробачення за це вбивство, а для того, щоб виправдати себе перед повстанцями, самостійно діяв в селах Кіцманського р-ну, проводив агітаційну роботу. Півроку “Тараса” розшукували як ОУНівці, так і радянська влада. Перші – з метою розслідування інциденту та суду над “Тарасом”, інші – щоб перевербувати, пообіцяти свободу та розпочати оперативну гру з метою виходу на надрайонний провід ОУН. Лише в середині осені 1946 р. “Тарас” таки поновив зв’язок із Проводом. В листопаді чи грудні 1946 р. окружний провідник Буковини “Сталь” направив “Тараса” на територію Румунії для встановлення зв’язку із підпіллям ОУН за кордоном. Під час виконання цього завдання “Тарас” загинув, найбільш імовірно – був застрілений румунськими прикордонниками.

У травні 1946 р. на місце “Тараса” провідник ОУН Запрутського надрайону “Скригун” призначив керівником Кіцманського районного проводу ОУН “Остапа” – Кантиміра Василя Миколайовича, 1922 р.н., уродженця с. Валява Кіцманського р-ну, жителя с. Шубранець Садгирського р-ну. До призначення “Остап” під першим своїм псевдо “Деркач” в першій половині 1945 р. був ройовим у боївці “Юрася” (Константин Майданський із с. Рогізна) в Садгирському р-ні, а влітку 1945 р. – очолював вказану боївку.

Керування “Остапа” стало часом найактивнішого розвитку повстанського руху в районі. Хоча починати доводилося практично з нуля. Після відходу “Тараса” “Борис”, а згодом і “Гриць” також порвали зв’язки із районним проводом і проводили роботу самостійно. Довелося розбудувати нову ОУНівську організаційну мережу та зв’язки. Кіцманський районний провід ОУН було остаточно поділено на три кущі. У перший кущ входили села Кліводин, Суховерхів, Давидівці, Ставчани, Малятинці, Хлівище, Бурівці, Киселів, Шишківці, Южинець. До другого куща входили села Шипинці, Дубівці, Берегомет, П’ядиківці, Клокічка, Неполоківці (іноді згадуються також Рєваківці, Оршівці, Неполоківці Ошихліби, Іванківці, Гаврилівці, Хлівище). До третього куща входили села Нові та Старі Мамаївці, Лужани, Витилівка, Лашківка, Валява і м. Кіцмань.

Керівником першого куща (кущовим) у серпні 1946 р. “Остап” призначив “Вишню” (Бойчук Володимир Андрійович, 1921 р.н., уродженець с. Гаврилівці Кіцманського р-ну), другого – “П’ястука” (Одинський Єрема Михайлович, 1906 р.н., уродженець м. Вашківці (іноді вважається уродженцем с.

Завалля Снятинського р-ну Станіславської обл.), кушовим третього куща у серпні 1946 р. призначено “Хмару” (Маєвський Семен Філіпович, 1911 р.н., уродженець с. Спаська-Глиниця Вашковецького р-ну). Така структура в цілому залишалася сталою, хоча постійно доводилося вносити корективи внаслідок втрат серед повстанців. Зокрема, “Хмара” пробув кушовим лише близько півтора місяці, коли в середині жовтня 1946 р. у с. Старі Мамаївці Кіцманського р-ну був упійманий органами МДБ¹⁰. Після цього кушовим на третій кущ призначено “Борця” (Федоряк Георгій Степанович, уродженець с. Борівці Кіцманського р-ну).

26 липня 1947 р. “Остап” біля с. Ошихліби помилково вбив керівника другого куща “П’ястук” при підозрі у зраді. Останній порушив обумовлені умови зустрічі – повинен був прийти один, проте йшов на зустріч з “Вишнею”. “Остапу” здалося, що “П’ястук” веде солдат МДБ, і підозрюючи його у зраді, пострілом із автомата вбив його. Побачивши свою помилку, “Остап” повідомив про інцидент референта СБ окружного проводу ОУН Буковини “Кривоноса”, котрий провів належне у таких випадках розслідування та виправдав “Остапа”¹¹. Після цього “Остап” у листопаді 1947 р. перевів “Вишню” як підпільника, що мав великий практичний досвід в оунівській роботі, із першого на другий кущ з метою активізації роботи на цьому кущі. На місце “Вишні” кушовим керівником першого куща на початку 1948 р. “Остап” за погодженням із надрайонним керівником ОУН “Кобзарем” призначив “Матроса” (Федюк Василь Іванович, 1916 р.н., уродженець с. Мосорівка Заставнівського р-ну), який до того перебував в особистій охороні кушового “Вишні”¹².

Районні та кушові керівники обов’язково мали охоронців. В охороні районного проводу перебував “Вовк” (Маринюк Георгій Миколайович, уродженець с. Ошихліби Кіцманського р-ну), “Малий” (Гуцуляк Михайло Григорович, інше псевдо “Галайда”, 1929 р.н., уродженець с. Топорівці нинішнього Новоселицького р-ну)¹³, діяв переважно в охороні “Вишні”, “Василь” (Яківчик Олександр Іванович, 1928 р.н., уродженець с. Борівці Кіцманського р-ну)¹⁴, охоронець “Остапа” і “Матроса”, та “Мирон” (Шупеня Іван Миколайович, 1910 р.н., уродженець с. Шишківці Кіцманського р-ну в охороні кушового “Борця”. Саме ці повстанці, перебуваючи на нелегальному положенні, зі зброєю в руках, склали основу руху опору у Кіцманському р-ні Чернівецької обл.

Увесь час керівника районного проводу ОУН Кіцманщини був присвячений проведенню розвідки по селах (він мав бути обізнаним із головними подіями в районі та майже у кожному селі), поширенню листівок, збору коштів у бойовий фонд через поширення бофонів (чи, як їх називали більшовики, “оунівського займу”), питанню лікування хворих та поранених, проведенню роз’яснювальної роботи серед населення, а також – залученню нових членів до підпільної мережі, самонавчання, вивченню

праць основоположників руху, навчання підлеглих та виховання у них патріотичного світогляду, врешті підготовка звітів до центрального Проводу ОУН на Буковині (щомісячних та щоквартальних). Щокварталу відбувалися зустрічі районних провідників із надрайонним, переважно на території Садгірського або Заставнівського р-нів, під час яких обмінювалися важливою розвідувальною інформацією, отримували агітаційні матеріали від надрайонного, дізнавалися про втрати серед повстанців, про зрадників та про нові призначення.

“Остапові” вдалося створити чітку розгалужену підпільну мережу, за допомогою якої у будь-якому селі були люди, у котрих повстанець (керівник) міг заночувати та отримати необхідну інформацію. Вони допомагали також здобути ліки та медикаменти, місцеві газети, радіоприймачі, фотоматеріали, папір, електробатарейки, одяг та взуття, камінчики до запальничок – найбільш необхідні для повстанців матеріали. Також підпільна мережа допомагала із харчуванням та пранням білизни. Підпільна мережа також забезпечувала необхідні для організації запаси продовольства на зиму, грошові кошти.

Зокрема, відомо кілька фактів поширення “Остапом” бофонів. Одного разу в лютому 1947 р. “Остап” через дочку секретаря Мамаївської сільради Павлюка, котра співпрацювала із ОУН, передав її батькові бофонів для поширення серед населення на суму 1000 рублів. І той поступово виконував завдання повстанців – спочатку передав двісті рублів, потім триста і останній раз ще 200 рублів. Також через дочку йому передавали для ознайомлення повстанські листівки. Іншого разу в лютому 1947 р. “Остап” через батька голови сільради Григорашука Василя передав йому бофонів на 1000 рублів, які згодом отримали¹⁵. Саме в той час в області проходила підписка на 2-гу Державну позику відновлення і розвитку народного господарства, під яку замаскували і поширення позички ОУНівської.

“Остап” підтримував зв’язки і з низкою керівників сільських органів влади. Зокрема, активну допомогу повстанцям надавав голова сільради с. Борівці Володимир Федоряк, 1915 р.н., член ОУН з 1939 р.¹⁶, заступник голови сільради с. Ставчани Василь Курелюк 1916 р. н.¹⁷, секретар сільради с. Витилівка Савчук Василь та багато інших.

Важливим завданням керівника районного проводу та повстанців була заготівля продуктів харчування на зиму, особливо якщо в районі були зимові схрони. Загалом “Остап” на території району схронів не мав. Однак восени 1947 р. у Чорнівському Лісі облаштував собі схрон “Кирило”, і завданням “Остапа” стало його забезпечення. Житель с. Валява, Олексій Нечай згадує, як повстанці в його домі проводили заготівлю м’яса на зиму для цього схрону: “10 листопада 1947 року вранці на світанку до мене в дім прийшло двоє повстанців. Вони привели корову світло-жовтої масті, запропонували закрити її в стайні і сказали, що будуть її різати. На другий день прийшло ще два повстанці, “Остап” і “Василь”, які допомага-

ли розділяти м'ясо. Вночі привели другу корову, потім зарізаного кабана, вагою приблизно 70-80 кілограм, якого дав житель села Валява Гушеватий Микола. Загалом повстанці жили в моєму домі з 10 по 22 листопада 1947 року, обробляли і солили м'ясо, робили ковбасу. Виготовлену ковбасу в сирому вигляді переносили до мого зятя, і у нього копчили в спеціально пристосованій в димарі коптильці. "Остап" в цей час заготував бочку свиного м'яса вагою 40-45 кілограмів. Всього ковбаси було зроблено приблизно 50 кілограмів. М'ясо, яке залишилося, із корів та кабана, переробили на машинці, залили смальцем, а частину засолили в бочки. М'ясо і ковбасу повстанці казали, що несуть в ліс"¹⁸. Носили м'ясо в схрон для "Кобзаря" кущовий "Борець" та "Мирон".

Основною ж роботою підпільної мережі ОУН було проведення ідеологічної роз'яснювальної роботи, критика дій більшовицької влади, популяризація ідеї незалежної України. Найчастіше – у формі бесід, а також поширення листівок. Як правило, у них критикувались дії радянської влади, лунали заклики до населення приховувати хліб від державних хлібозаготівель, не вступати до колгоспів тощо.

Серед листівок, що поширювали повстанці, наступні:

"Українці, приготуйте сховки на хліб.

Селяни! Не дайте себе обкрадати.

Хліб належить Вам, бо Ви на нього працювали.

Будеш хліб ховати – голоду не будеш знати.

Сталінови терня, а нам, браття, зерно.

Ворогам Ти дулю дай, а собі хліб заховай".

"Українці! Четверта п'ятирічка закріплює колоніальне становище України. Сталінські вельможі хочуть так господарювати в Україні, як господарюють в Африці колоніальні грабіжники. Геть колоніальний грабж. На боротьбу із сталінською п'ятирічкою. Хай живе український нарід – вільний господар своїх багатств!"

"Українські селяни! Сталінські колгоспи – знаряддя жажливого визиску селян у руках більшовицької кліки. Всі на боротьбу проти колгоспів!"

"Сталінські колгоспи – новітня панщина! Не хочемо ще одної панщини! Смерть організаторам колгоспів. Смерть Сталіну!"

"Брати селяни! Заздалегідь приготуйте сховки на хліб, бо московсько-більшовицькі грабіжники цього року будуть Вас обкрадати більше чим торік. Якщо Ви зараз після жнив не заховате зерна – будете голодувати. Тільки старанно підготовлені зернові сховки і добре захований в них хліб – врятують Вас від голоду. Не допустіть до того, щоб Ваші сім'ї голодували. Ви відповідаєте за їхнє життя перед Богом і нацією. Знищуйте по сільрадах списки Вашої землі. Винищуйте хлібоздачні книги. Цим утрудните московсько-більшовицьким злодіям їхній злочинний грабж. Липень 1947 року. Українські повстанці".

Поширювалися листівки постійно. Наприклад, за даними МДБ, в ніч на 5 листопада 1946 р. в с.

Кліводин Кіцманського р-ну були поширені серед населення листівки-зобов'язання щодо поставок продовольства для підпілля ОУН¹⁹. 1 квітня 1947 р. в с. Кліводин Кіцманського р-ну виявлені і вилучені розкидані на окраїні села 11 листівок з закликом до місцевого населення перешкоджати проведенню п'ятирічного плану. Впродовж липня зафіксовані три випадки поширення листівок: в ніч на 18 липня 1947 р. в с. Гаврилівці виявлено 4 примірники, в ту ж ніч в селі Хлівище – 2 примірники і в ніч на 21 липня в с. Суховерхів – також 2²⁰. У серпні – 5 випадків, зокрема: 6 серпня о 7 год. ранку на вулиці в с. Кліводин радянський агент "Грізний" виявив 2 антирадянські листівки і здав у РВ МГБ; 7 серпня о 6 год. ранку голова сільради Дудко виявив у с. Кліводин 2 антирадянські листівки; 20 серпня директор Давидівської школи здав у РВ МДБ 3 антирадянські листівки, виявлені ним біля своєї квартири; 20 серпня вдень в с. Іванківці колгоспник Банов знайшов у придорожнім шанці одну антирадянську листівку; 24 серпня вранці боєць винищувального батальйону с. Шишківці на польовій дорозі біля села виявив листівку. Виявлені листівки наступного змісту: "Про святкування 6-ї річниці проголошення "Української самостійної соборної держави", 5 листівок проти організації колгоспів, 2 листівки проти здачі держпоставки хліба²¹. Як правило, повстанці, особливо кущові керівники, завжди мали у своїй польовій сумці кілька десятків листівок, котрі при нагоді та через довірених осіб поширювали серед населення.

Окремим важливим питанням було налагодження їх виготовлення. Як правило, часто листівки роздавав керівник Запрутського надрайонного проводу "Кобзар" під час запланованих шокквартильних зустрічей. Проте "Остап" мусив подбати і про місцеві джерела їх виготовлення. У цьому головними перешкодами були складність із здобуванням паперу, чорнила, фарб, друкарських машинок тощо. Один із організованих "Остапом" центрів з виготовлення листівок – у с. Валява, де друкували листівки в хаті Василя Суш, 1897 р. н. Фарби закупувала дочка господаря, Гуменюк Марія²². В с. Ставчани Танасій Руснак, 1898 р.н., в 1947 р. особисто сам писав ОУН-івські листівки²³. Також своєрідна "друкарня" для друкування листівок була в с. П'ядиківці в хаті Хмелюк Онуфрія, 1888 р.н., де вони друкувались із виготовлених кліше. Під час його арешту наприкінці 1948 р. в його домі вилучено три різних кліше та більше 250 прим. готових листівок²⁴.

Важливою складовою опору більшовицькому режиму були і безпосередньо військові дії, знищення представників окупаційної, з точки зору повстанців, влади та їх пособників з числа місцевого населення. Інформація про ці акції повстанців швидко поширювалися серед населення та неерконливо нагадували про існування руху опору, до певної міри стримували активність влади щодо темпів реалізації запланованих перетворень. У першу чергу об'єктами розправ повстанців були

працівники НКВС та МДБ, партійні діячі, уповноважені хлібозаготівель, голови сільрад, міліціонери та сільські бійці винищувальних батальйонів. Загалом, за даними райвідділу МДБ від 2 червня 1948 р., на території Кіцманського р-ну впродовж 1946-1947 років повстанцями були здійснені наступні акції:

1. 5. I.1946 р. біля с. Іванківці був убитий інструктор політвідділу Кіцманської МТС Чеснок Іван Георгійович, 1917 р.н. У Чеснока повстанці відібрали гвинтівку.

2. В ніч на 28 липня 1946 р. в с. Шишківці повстанці спалили сільраду.

3. В ніч на 9. VIII.1946 р. в с. Вителівка була вбита Федоряк Євгенія Степанівна, 63-х років, уродженка і жителька с. Вителівка.

4. 15. VIII. 1946 р. в с. Малятинця в радгоспі був вбитий воєнрук школи Погребницький Георгій Семенович.

5. Вночі на 17. IX.1946 р. в с. Вителівка був заживо спалений голова колгоспу Крикливець Василь Іванович 1910 р.н., вбитий Данилюк Йосип Степанович 1932 р.н., Крикливець Євгеній Іванович, охоронець колгоспу. Крім цього, тоді ж повстанці спалили будівлю сільради, скирту з соломною, сарай з кукурудзою і стодолу з сіном, котрі належали колгоспу ім.Хрущова.

6. 18. IX.1946 р. в двох кілометрах від с. Іванківці повстанцями був задушений заступник голови райвиконкому по державному забезпеченню Лупул Василь Матвійович.

7. В ніч на 27. IX.1946 р. в с. Рєваківці повстанцями пограбована кооперація.

8. Вночі на I. X.1946 р. в с. Шишківці був вбитий в своєму домі голова сільпо Фалібога Іван Дмитрович.

9. 11. X.1946 р. в с. Южинець повстанці роззброїли 3-х бійців винищувального батальйону і взяли дві гвинтівки і автомат.

10. Вночі 4. XI.1946 р. був задушений і кинутий в річку Совиця біля с. Іванківці комуніст Вертипях Петро Іванович.

11. Вночі 14. XII.1946 р. в с. Малятинці був пограбований магазин.

12. Вночі на 10. IV.1947 р. в с. Давидівці було роззброєно 4 бійця ІБ, забрані 1 ручний кулемет, 1 гвинтівка СВТ і 2 російських карабіни.

13. 18. IV.1947 р. в с.Шишківці роззброїли 5-х бійців ІБ, взято 3 автомати і 2 гвинтівки, крім того вбили (задушили) ст. батальйону – Савку Василя Танасовича

14. 13. V.1947 р. в с. Ошихліби були вбиті Ілюк Марафта Гаврилівна 1921 р.н., її дочка Ілюк Степанида Іванівна 1937 р.н., Мацієвич Юстин Назарович 1880 р.н., його жінка Мацієвич Домка 1882 р.н. Спалено два будинки.

15. В ніч на 15. VII.1947 р. в с. Ставчанах був задушений член сільради.

16. 24. VII. 1947 р. в с. Валява був вбитий голова сільради Скрипничук Микола.

17. В ніч на 7. VIII.1947 р. в с. Ставчанах по-

грабовано магазин.

18. В ніч на 27. IX.1947 р. в с. Южинець був пограбований магазин.

19. 8. X.1947 в с. Хлівище був роззброєний боєць ІБ, взятий 1 автомат.

20. 5. XII.1947 в с. Киселів вбита кандидат в депутати обласної ради Задорожна Олени Миколаївна.

В 1948 р. активність повстанців на була помітною бандпроявів в районі немає. 9. VI. 1948 р.²⁵

Найбільш складним питанням діяльності районного проводу ОУН залишаються акти помсти місцевим мешканцям, котрі видали повстанців органам радянської влади, наслідком чого були їх арешти й загибель. Кілька таких фактів мали місце а на території Кіцманщини.

На початку серпня 1946 р. нещодавно призначений керівник ОУН Кіцманського району "Остап" отримав вказівку надрайонного керівника СБ "Кривоноса" відомстити за зраду та смерть "Гонти", через півтора роки після трагічних подій лютого 1945 р. В ніч на 9 серпня 1946 р. "Остап" разом з "Матросом", "Вишнею" та "Борцем", прийшли до дому, де загинули "Гонта" та "Мурашка". Господиню, Федорюк Євгенію стратили прямо на подвір'ї, а її невістку, Федорюк Стефанію, забрали з собою, відвели у с. Задубрівка Садгірського р-ну, де на допиті²⁶ вона зізналася, що повідомила голову колгоспу Василя Крикливця, а той викликав працівників НКВС²⁷. Після цього її стратили.

"Остап" доповів про виконане завдання референту СБ окружного проводу ОУН "Кривоносу", котрий, вивчивши протокол, віддав наказ ліквідувати і Крикливця. У акції бали участь "Остап" та його охоронець "Борець", кущові "Хмара" із охоронцем "Матросом" та "П'ястук" із "Вовком". В ході проведення операції, котра загалом тривала не більше 20-30 хвилин, повстанці виявили і стратили голову колгоспу Василя Крикливця, розігнали бійців сільського винищувального загону, спалили документи і приміщення сільради, колгоспної контори, знищили колгоспне майно (дві скирти соломи, сарай з кукурудзою і стодолу з сіном) і зникли. Під час операції також випадково загинув охоронець сільради Данилюк та сторож колгоспу Євген Крикливець²⁸. Проте брак роз'яснювальної роботи серед населення стосовно причин ліквідації Крикливця був використаний більшовиками для протиповстанської агітаційної роботи. Нещодавно навіть серед дослідників історії Кіцманщини виникла версія, що акцію вчинили переодягнені на повстанців спеціальні боївки НКВС²⁹.

Значного резонансу серед населення набула також відплатна акція повстанців за видачу бойовика особистої охорони "Остапа" – "Вовка". Зокрема, "6 грудня 1946 року житель с. Ошихліби Мацієвич Устин заявив оперпрацівнику РВ МВС про те, що у нього на горищі дому переховується невідомий чоловік. В результаті проведеної операції при спробі до втечі був вбитий "Вовк" – Маринович Юрій Миколайович, заступник кущового провідника ОУН, у якого вилучені автомат ППШ і пістолет

ТТ³⁰. По цьому факту СБ ОУН було проведено розслідування, за матеріалами якого надрайонний провідник “Кобзар” віддав наказ “Остапу” знищити зрадників – голову сільради с. Ошихліби Івана Ілюка та родину Устина Мацієвича, котрі видали “Вовка”. В ніч на 13 травня 1947 р. “Мирон”, “Вишня”, “Матрос” і “Борець” за завданням “Остапа” в с. Ошихліби Кіцманського району в хаті голови сільради Івана Ілюка знищили його дружину Марафту та дочку Штефанію (самого Івана не було вдома), а в домі Мацієвича розстріляли господаря, Мацієвич Юстина та його дружину Домну. Обидва будинки з усіма надвірними побудовами спалили.

8 березня 1948 р. в с. Старі Мамаївці Кіцманського р-ну провідник Кіцманського районного проводу “Остап” разом із кущовим “Борцем” та бойовиком його охорони “Мироном” зустрічалися із керівником Садгирського районного проводу “Юрасем”. Проте НКВС їх виявило і під час бою “Юрась”, “Борець” та “Мирон” загинули, а провідник Кіцманського районного проводу “Остап” був важно поранений. 25 червня 1948 р. Василь Кантемір-“Остап” засуджений до позбавлення волі у виправно-трудовах таборах терміном на 25 років³¹. Після цих подій до Києва було відрепортовано, що з ліквідацією “Остапа” та “Юрася” Садгирський та Кіцманський р-ни “повністю очищені” від повстанців.

В обвинувальному висновку було підсумовано шкоду, яку наніс “Остап” радянській владі в районі: “Будучи керівником районного проводу, Кантемір очолював усю підривну діяльність в Кіцманському районі, здійснюючи теракти над представниками органів радянської влади і місцевим сільським активом, а також здійснюючи диверсійні акти шляхом підпалів установ, органів влади та підприємств місцевої промисловості. Як районний керівник ОУН Кантемір очолював, а також безпосередньо брав участь більше аніж у 20-ти терактах. Брав участь особисто у вбивстві 32-х радянських активістів, а ще 10 чоловік вбиті за його наказом. Крім того, Кантемір за час свого перебування в банді залучив до націоналістичної ворожої діяльності велику кількість пособників ОУН, серед яких вів антирадянську націоналістичну пропаганду і поширював націоналістичні листівки. Знаходячись на нелегальному положенні був озброєний автоматом, пістолетом і гранатами, а при затриманні чинив збройний опір”³².

Ліквідація районного провідника та одного із кущових проводів Кіцманщини нанесла значного удару по повстанському рухові в районі. Після цих подій, в березні 1948 р. керівники Запрутського надрайонного проводу ОУН – “Кобзар” та “Макар” – пішли в гори Вишницького р-ну до окружного провідника ОУН Буковини “Сталя”. На цей час у Садгирському р-ні не залишилось жодного озброєного ОУНівця, в Заставнівському р-ні залишились лише бойовики охорони “Кобзаря” і “Макара” – “Когут” та “Скорий”, а у Кіцманському залишалося 6 учасників підпілля – два кущові осередки ОУН – “Вишня” з “Малим” та “Матрос” із “Василем”, а також одинаки “Борис” та “Гриць”.

У вересні 1948 р. “Кобзар” та “Макар” повернулися з гір, зібрали усіх, хто залишився, і оголосили про призначення нових керівників районних проводів ОУН: провідником Кіцманського р-ну призначений “Вишня” (псевдо замінено на “Роман”) з бойовиком охорони “Малим” (інше псевдо – “Галайда”), провідником Заставнівського призначено “Когута” з бойовиком охорони “Матросом”, провідником Садгирського – “Скорого” (під новим псевдо “Рубан”) з бойовиком охорони «Василем» (нове псевдо – “Карпо”). За окремими даними, кущовим в Кіцманському р-ні було призначено також “Бориса” під новим псевдо “Данило”, його охоронцем призначено “Гриць”. За іншими, вони так і залишались повстанцями-одинаками і діяли самостійно. Надрайонним провідником залишився “Кобзар”, окружним референтом СБ ОУН на місце вбитого 11 січня 1948 р. “Кривоноса” призначений “Макар”.

Наприкінці 1948 р. органи МДБ заарештували “Малого” (“Галайду”), а також “Когута” із “Матросом”. Іншим вдалося ще деякий час залишатися невлотими для ворога, водночас довелося звести підпільну роботу до мінімуму. Повністю збройний опір комуністичним перетворенням на території Запрутського надрайону, на території Садгирського та Кіцманського районів пов’язана із зрадою одного із найстаріших ОУНівців, на той час провідника Садгирського районного проводу ОУН “Скорого” – “Рубана”_ Миколи Дмитрюка, 1923 р.н., родом із с. Шубранець.

2 квітня 1949 р. “Скорий” явився з повинною органи МДБ. Скориставшись тим, що повстанці не знали про його вихід із підпілля, його під псевдонімом “Острожний” було направлено на знищення інших підпільників. “Чорна” робота була виконана блискавично. Вже на початку травня 1948 р. МДБ підготувало “Доповідну записку про повну ліквідацію залишків збройного підпілля ОУН на території Садгирського і Кіцманського районів області”, в якій зазначалося: “...доношу, що в результаті роботи з агентом “Острожний” за період з 4 квітня по 2 травня п.р. нами повністю очищені від залишків збройних учасників підпілля ОУН Садгирський і Кіцманський райони області”³³. Спочатку “Острожний” під час зустрічі із керівником Кіцманського районного проводу ОУН “Вишнею” в ніч з 14 на 15 квітня вивів його на засаду МДБ, які взяли його живим, від нього дізналися про місце перебування «Василя», бойовика охорони Садгирського райпроводу ОУН, та в с. Шубранець затримали і його. Далі вийшов на зв’язок із “Данилом” і “Грицем”, і в ніч на 2 травня під час зустрічі їх застрелили³⁴. Таким чином, озброєних повстанців у Садгирському та Кіцманському р-нах не залишилося.

Згодом, 30 травня 1949 р. у полі біля с. Шубранець “Острожний” особисто знищив керівника Запрутського надрайонного проводу ОУН, члена Буковинського окружного проводу ОУН “Кобзаря” та бойовика його охорони “Смирного”. Більше за Прутом не залишилося нікого із повстанців. Такі жахливі наслідки зради і підступності.

Можна гадати – як би розвивався повстанський рух далі, якби не така зрада. Ймовірно, повстанцям вдавалося б ще доволі тривалий час залишатися невловимими та періодично вдаватися до антирадянських виступів та поширення листівок. Згадаємо, що в горах, на Путильщині та Вишниччині повстанський рух існував і у 1952 р., а загалом по Україні і у 1954 р. і навіть пізніше.

Після ліквідації повстанців руки компартії по завершенню своїх соціальних експериментів були повністю розв'язані. Про це практично прямо говорилося, наприклад, у одному із звітів МДБ у травні 1949 р.: "...У зв'язку із ліквідацією озброєних ОУНівців і репресіями пособницької бази ОУН на території Садгірського та Кіцманського районів вже на початку 1948 року були створені сприятливі умови для проведення колективізації, і обидва райони одними із перших в області стали районами суцільної колективізації"³⁵.

¹ Ежедневные оперативные сводки МГБ УССР за первое полугодие 1947 г. // Архів Управління СБ України в Чернівецькій області (СБУ ЧО). – Фонд 2-Н. – Спр. № 17; Месячная и периодическая отчетность перед МГБ УССР за 1947 г. // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. № 20; Переписки о бандистских проявлениях на территории области за 1946 год., т.2 // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. № 8; Отчётность по ОУН-УПА за 1946 г. // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 9 а. – Арк. 388; Дело по Кицманскому району // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 92; Записки по "ВЧ" за первое полугодие 1945 г., т.1 // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. № 2. – Т. 1.

² Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Справа № 3458 (проходить Домбровський Денис Васильович-“Мирон”, захоплений у останньому бою “Гонти”, провідника ОУН по Кіцманському району 8 лютого 1945 р. у с.Вителівка); Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Справа № 2118 (проходить Федюк Василь-“Матрос”, куцзовий провідник ОУН у Кіцманському районі); Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Справа 1391 (проходить керівник районного проводу Василь Кантемір-"Остап") тощо.

³ Доповідна секретаря Чернівецького обкому КП (б) У В. Вовка секретареві ЦК КП (б) У Л. Кагановичу про виселення сімей членів ОУН. 31 жовтня 1947 р. // Реабілітовані історією. Чернівецька область. – Чернівці: Чернівецьке обласне відділення пошуково-видавничого агентства "Книга пам'яті України", 2007. – Кн.1. – С.259-261

⁴ За даними радянських спецслужб, Селенко Василь, 43 роки, родом із Тернопільщини.

⁵ Цит. за: Архів УСБУ ЧО. – Осн. Фонд. – Спр. № 3458. – Арк. 25-26.

⁶ За вироком військового трибуналу від 9 червня 1945 р. засуджений на 15 років каторжних робіт. Кримінальна справа зберігається у: Архів УСБУ ЧО. – Основний фонд. – Спр. № 3458

⁷ Цит. за: Архів УСБУ ЧО. – Осн. Фонд. – Спр. № 3458. – Арк. 16.

⁸ Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. № 2. – Т. 1. – Арк. 58.

⁹ Див: Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 92.

¹⁰ “Хмара” погодився на співпрацю з МГБ та брав активну участь у знищенні підпільного руху (агент-бойовик

“Весьолий”).

¹¹ Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. № 1391. – Арк. 31, 36.

¹² Федюк Василь – “Матрос” затриманий 10 грудня 1948 року під час сутички із військами НКВС.

¹³ Гуцуляк Михайло Григорович – “Малий” захоплений у полон УМГБ 10 листопада 1948 року.

¹⁴ Яківчик Олександр Іванович – “Василь” заарештований 18 квітня 1949 року.

¹⁵ Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 1391. – Арк. 57-58.

¹⁶ Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Дело по Кицманскому району. – Спр. 92. – Арк. 125.

¹⁷ Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 92. – Арк. 68.

¹⁸ Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 3213. – Арк. 3-5.

¹⁹ Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 9 а. – Арк. 388.

²⁰ Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 92. – Арк. 73.

²¹ Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 92. – Арк. 78.

²² Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 92. – Арк. 92.

²³ Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 92. – Арк. 70.

²⁴ Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 92. – Арк. 130.

²⁵ Див: Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. № 1391. – Арк. 178.

²⁶ Протокол допиту Стефанії Федорюк “Остап” передав “Скригуну”. Приблизно через рік “Кривоніс” показав “Остапу” цей протокол, надрукований в Проводі на машинці, і так він і зберігся у “Остапа” до затримання і став одним із речових доказів по його кримінальній справі. Оригінал зберігається у кримінальній справі на Василя Кантеміра [Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. №1391].

²⁷ Архів УСБ України в Чернівецькій області. – Фонд 2-Н. – Справа №8. – с.169

²⁸ Деталі операції описані у Спецповідомленні НКВС з приводу події // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. № 8. – Арк. 301-303.

²⁹ Див. Мирослав Куек. Вителівські трагедії // Вільне життя. – 2008. – № 15. – 11 квітня. – С. 13-14.

³⁰ Спецповідомлення МВС про подію міститься: Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. № 20. – Арк. 19.

³¹ Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 1391. – Арк. 207.

³² Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 1391. – Арк. 186.

³³ Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 1391. – Арк. 157.

³⁴ Детальніше див.: Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 92 – Арк. 157.

³⁵ Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 92. – Арк. 167.

Васи́лий Му́стеца
(Черновцы)

СОПРОТИВЛЕНИЕ ОУН ПОСЛЕВОЕННЫМ СОВЕТСКИМ ПРЕОБРАЗОВАНИЯМ НА БУКОВИНЕ (НА ПРИМЕРЕ КИЦМАНСКОГО РАЙОНА ЧЕРНОВИЦКОЙ ОБЛАСТИ)

*В статті на основанні матеріалів архіва со-
ветських органів госбезопасности проаналізовано
деятельность Кицманской районной ячейки ОУН,
ее организационную структуру, противодействие
реализации политики советских преобразований
на селе в 1944-1949 гг.*

Ключевые слова: ОУН, Проводник, Надрайон,
куст, станица, повстанцы, подполье, псевдоним,
схрон, допрос, теракт, листовки, колхозы, голод,
сельсовет, бофоны.

Vasil Mustetsa
(Chernivtsi)

**RESISTANCE OUN POSTWAR SOVIET
TRANSFORMATION IN EXAMPLE
KITSMAN, CHERNIVTSI REGION**

The article is based on archive materials Soviet security Service analyzed activity Kitsmansky district center OUN, its organizational structure, activities for the implementation of anti-Soviet policy reforms in the country during the years 1944-1949

Key words: OUN, Nadrayon, bush village, the rebels, underground, nickname, hideouts, interrogating, terrorist attack, cards, farms, hunger, counsil of Village, bofony.

УДК 94: 329. 15] (477. 82) “1988”

Василь Чура
(Львів)

**СТАВЛЕННЯ ЧЕРНІВЕЦЬКОГО ОБКОМУ
КПУ ДО ЗАРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ
“НЕФОРМАЛЬНИХ” СПІЛОК
У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 80-х рр. ХХ ст.**

У науковій розвідці простежується сприйняття Чернівецьким обласним комітетом КПУ відродження національно-демократичного руху у вигляді становлення невідконтрольних йому громадських “неформальних” спілок.

Ключові слова: КППС, КПУ, компартапарат, національно-демократичний рух, сприйняття, комплекс заходів, протистояння, “неформальні” товариства.

На зламі 80-х рр. ХХ ст. компартійна верхівка Радянського Союзу приходить до розуміння необхідності негайного реформування політико-економічного базису країни. Системне сповзання народногосподарського комплексу СРСР до соціально-економічної кризи, загострення міжнародних та релігійних проблем робило із правлячої комуністичної партії головного винуватця усіх суспільних негараздів. Тому, намагаючись зберегти монополію на владу в країні, компартапарат наважується на “косметичний ремонт” у вигляді втілення політики перебудови як засобу власного політичного виживання.

Це визнавав ініціатор реформ – новий керівник держави, Генеральний секретар ЦК КППС М. Горбачов. У своєму програмному документі “Перебудова і нове мислення для нашої країни і для всього світу” він недвозначно констатував: “Перебудова – це назріла необхідність, що виросла з глибинних процесів розвитку нашого соціалістичного суспільства. Її затримка могла б призвести до загострення внутрішньої ситуації, яка крила в собі загрозу серйозної соціально-економічної і політичної кризи. До таких висновків нас підвів аналіз ситуації, яка склалася в суспільстві на

середину 80-х років”¹.

Проте оприлюднені політикою гласності чисельні злочинства КППС минулих десятиліть та стрімке погіршення матеріального становища громадян СРСР спричиняються до масової зневіри жителів держави у життєздатності комуністичної доктрини, що закономірно приводить до наростання національно-демократичного руху. Віра до комуністичного вчення сильно похитнулася після офіційного оприлюднення сталінських злочинів. Ці злочини відбувалися у тотальних масштабах і торкалися усіх верств тогочасного суспільства. Згодом недовіру до компартапарату значно укріпило незмінне розходження партійних обіцянок з ділом та дистанціювання комуністичної верхівки від проблем пересічних громадян. Одне говорилося, друге робилося, третє думалося. Ці потріпні стандарти привели до нівелювання компартійної політичної доктрини і, як наслідок, внутрішнього виродження партії².

Однією із республік СРСР, де суспільні вимоги демократизації розгорталися стрімко, була УРСР, а особливо її західні області. Чільне місце тут належало з її перманентно стійким патріотичним налаштуванням та глибоким національно-визвольним корінням. Однак Волинь, Закарпаття та Буковина мало в чому поступалися своїй етнічній сестрі у площині наростання антикомуністичної генези другої половини 1980-х рр. Винятково показовими були демократичні процеси, що розвивалися у Чернівецькій області та Чернівцях – столиці буковинського краю.

На превеликий жаль, сучасна вітчизняна історіографія обходить увагою вивчення політичного становища КПУ у переддень відновлення української державної самостійності. Наслідок – обмаль наукових праць, що розкривають низхідну внутрішньопартійну динаміку комуністичних структур усіх рівнів. А саме вона багато в чому безпосередньо вплинула на уможливлення незалежності України. Тому автор робить спробу простежити сприйняття чернівецьким компартапаратом наростання національно-демократичного руху на перших стадіях його становлення.

Джерельною базою дослідження слугуватимуть неопубліковані таємні компартійні документи, що зберігаються у Державному архіві Чернівецької області (ДАЧО). Органічно доповнять розвідку аналіз періодичних видань та матеріали, надбані шляхом інтерв’ювання учасників подій.

Як свідчать секретні партійні документи, перші помітні ознаки наростання демократичних вимог чернівчан стосуються 1988 р. Достовірність цієї гіпотези підтвердило інтерв’ю з одним із очільників антикомуністичного руху Буковини, внучатим племінником О. Кобилянської, майбутнім секретарем крайової ради НРУ, доктором хімічних наук, професором О. Панчуком. Він пригадував: “За умов однопартійної політичної системи у СРСР – деструкція КППС була неминучою. Всяка влада розбещує, але абсолютна влада розбещує